

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΕΡΜΗΤΙΣΜΟΣ ΓΙΑΣΠΕΡΣ ΚΑΙ ΧΑΪΝΤΕΓΓΕΡ ΜΙΑ ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΣΤΑ 1978

ΔΗΜΟΣΘ. ΓΕΩΡΓΟΒΑΣΙΛΗ

*(Οί καιροί αλλάζουν και μαζί τους αλλάζουμε κι εμείς.
Πώς; ο άνθρωπος μέ τον καιρό γίνεται όλο και χειρότερος;)*

Στίς 31 Μάη τοῦ 1976 δημοσιεύθηκε στό Σπῆγκελ ἡ συνέντευξη τοῦ Χάιντεγγερ, τήν ὁποῖαν ὁ φιλόσοφος εἶχε δώσει στίς 23 Σεπτέμβρη τοῦ 1966, ἀλλά μέ τήν αὐστηρή ἐπιθυμία —τήν ὁποῖα ἐμπιστεύθηκε στήν διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ σέ ἰδιαίτερη ἐπιστολή του—, νά μή δημοσιευθεῖ ἡ συνέντευξη ἐκείνη παρά μόνο μετά τόν θάνατό του.¹ Ὁ Χάιντεγγερ πέθανε στό Φράιμπουργκ στίς 26 Μάη 1976. Ἡ παράκληση τοῦ φιλοσόφου δικαιολογήθηκε σ' ἐκείνη τήν ἐπιστολή ὡς ἐξῆς: «Δέν εἶναι ἀλαζονεία μήτε ἰδιοτροπία, ἀλλά μόνο ἡ μέριμνα γιά τήν ἐργασία μου, τῆς ὁποῖας τά καθήκοντα μέ τόν καιρό ἔχουν γίνει ὄλο και ἀπλούστερα· τοῦτο σημαίνει στήν περιοχὴ τῆς σκέψης: ὄλο και δυσκολώτερα». Ὁ Χάιντεγγερ ἔδωσε τότε τήν συνέντευξη, γιά νά ἐξηγήσει δημόσια τήν περίπτωσή του, ἤτοι νά δικαιολογήσει: πῶς βρέθηκε στό πλέγμα τῶν θεωρητικῶν τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, τί ὁ ἴδιος ἔκαμε, τί ἔπαθε και ποιές ἀπ' ὄλες τίς κατηγορίες ἐναντίον του ἔχουν κάποια ἀλήθεια.

Τά προβλήματα, πού ἔθεσε ὁ Χάιντεγγερ στήν συνέντευξή του ἐκείνη, εἶναι ἀπόηχος τῶν στοχαστικῶν του ἀναζητήσεων στά βύθη τοῦ κόσμου τῆς σκέψης: Τό ἀνοιγμα τοῦ ἀνθρώπου πρός τό Σύμπαν ἔδειξε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχασε πιά τή γῆ ὡς πατρίδα του και ἀνέστιος ρίχθηκε μέ τόν πυραυλικόν ἴλιγγο μέσα στήν ὀδύσσεια τοῦ διαστήματος. Ἡ Τεχνολογία ἔχει ὑπερφαλαγγίσει κάθε ἰαματική και λυτρωτική δυνατότητα τῆς σκέψης, ἀφοῦ ἔχει ξεριζώσει τόν ἄνθρωπο ἀπό τή γῆ του και τόν περιάγει σάν μετέωρο μέσα στό χάος. Ἔτσι και οἱ φόβοι τοῦ Γιάσπερς γιά τό μέλλον τῆς Ἀνθρωπότητας ἐξαιτίας τῆς ἀτομικῆς βόμβας φαίνονται στόν Χάιντεγγερ πρό πολλοῦ ξεπερασμένοι. Τό ξερίζωμα τοῦ ἀνθρώπου και ἡ τελεσίδικη ἀπώλεια τῆς γῆς ὡς πατρίδας του κατέστησαν ὑποπτη κάθε ἀθῶα και ἄκακη σχέση μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. «Ἐχουμε μόνον καθαρά τεχνολογικές σχέσεις», λέγει. Ἡ Ποίηση και ἡ Τέχνη, πού πλαστοουργοῦσαν ἄλλοτε και φανέρωναν τήν ὁμορφιά τῆς ζωῆς, βρίσκονται τώρα ὑποταγμένες κάτω ἀπό τήν δύναμη τῆς βίας. Τό τέλος τῆς πολιτείας τοῦ ἀνθρώπου πάνω στή γῆ θά μπορούσε νά ἀποσοβηθεῖ, ἂν Ποίηση και Τέχνη ξαναγίνονταν γενεσιουργές τῆς ἐλευθερίας δυνάμεις, δηλ. ἂν ἦταν δυνατόν νά βοηθήσουν τόν ἄνθρωπο νά ξαναδεθεῖ μέ τήν πατρίδα του τή γῆ. Ἀλλά ἡ καταστροφή τῆς γῆς και ἡ λήθη τῆς ἱστορίας της, ἡ ἀποκοπή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν παράδοση, ἡ παραχαραγμένη ἀλήθεια μέσα στήν παράδοση, ὄλα αὐτά ἐπιβάλλουν τήν ἀποσυναρμολόγηση ὄλων τῶν ναυαγισμένων δομῶν τοῦ πολιτισμοῦ μας και τήν φαινομενολογική και γι' αὐτό παλίνδρομη ἀνασύνθεση ὄλων τῶν τρόπων τοῦ ὄντος. Ἡ ἱστορία τῆς Μεταφυσικῆς ἔδειξε, ὅτι εἶναι ἀνάγκη νά παλινδρομήσουμε

πρός τις πηγές τῆς σκέψης, ἀναπλέοντας τόν ποταμό τῶν ἱστορικά παραδομένων ἐρμηνειῶν τοῦ ὄντος. Τό δεύτερο μέρος τοῦ πολύκροτου ἔργου «*Εἶναι καί Χρόνος*» τοῦ Χάιντεγγερ, τό ὁποῖο δέν γράφτηκε ποτέ, ἐπρόκειτο νά λάβει τόν τίτλο: «Κύρια χαρακτηριστικά μιᾶς φαινομενολογικῆς ἀποσυναρμολόγησης τῆς ἱστορίας τῆς Ὀντολογίας μέ ὀδηγητικό νῆμα τά προβλήματα τῆς χρονικότητας». Ἡ παρακμή ἢ ἡ ἀλλοίωση τῆς παράδοσης ξεριζώνει τή ζωή ἀπό τήν ἱστορικότητα καί τή χρονικότητά της.

Πῶς ὁμως θά ξαναδημιουργηθοῦν οἱ στοιχειωδέστατες συνθήκες, οἱ ὁποῖες θά καταστήσουν δυνατή μιᾶ θετική ἀναδρομή στό παρελθόν, μέ σκοπό τήν δημιουργική προσοικειώσή του; Χρειάζεται τό γκρέμισμα τῆς ἀποσκληρυμένης παράδοσης καί ἡ ἀντικατάσταση ὅλων τῶν χρονωμένων καλυμμάτων της. Αὐτά τά δέχεται ὁ Χάιντεγγερ ὡς ζωτικές ἀνάγκες μέσα στή μέριμνα τοῦ ἀνθρώπου γιά τό μέλλον τῆς Ἀνθρωπότητας.

Ἀντίθετα ὁμως πρός τόν Χάιντεγγερ καί πέρα ἀπό τις ἀξιοματικές προδιαγραφές του γιά τήν σύνταξη τῆς ληξιαρχικῆς πράξης θανάτου τῆς Φιλοσοφίας μαζί μέ τό τέλος τῆς προσωπικῆς του ζωῆς, τόσο ἡ Σχολή Φραγκφούρτης ὅσο καί ὁ Γαλλικός Ὑπαρξισμός (ἐκπροσωπούμενος βασικά ἀπό τόν μαθητή τοῦ Χάιντεγγερ Ζάν Πῶλ Σάρτρ) ἐπιμένουν ὄχι στο νά ἱχνεύουν «τά μονοπάτια τῶν ξυλοκόπων» (ὑπαινιγμός μέ ἀφορμή τούς στοχασμούς τοῦ Χάιντεγγερ στή συλλογή Holzwege), ἀλλά νά δείχνουν τήν εὐρωστη ὄρμή τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ μέσα στά πολύβοα κανάλια τῆς —ὀλοένα καί πυκνότερα συσπειρούμενης μέσω τῆς ἐπικοινωνίας— Ἀνθρωπότητας. Μαρξισμός, Ψυχανάλυση καί Χριστιανισμός (κι ἄλλες μεγάλες ἀποκαλυπτικές θρησκείες) σμίγουν ἰδιαίτερα σέ τοῦτο τό δεύτερο μισό τοῦ αἰώνα μας ὅλο καί πῶς ὑπεύθυνα σ' ἓνα τίμιο διάλογο ἀλληλογνωριμίας καί ἀλληλοκατανόησης. Εἶναι ἀνάγκη νά βρεθοῦν κοινά σημεῖα, κοινές ἀρχές, πού νά ἐγγυῶνται τήν πρόβαση τοῦ πολιτισμοῦ καί τήν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νά βρεθεῖ τρόπος ἐξισορροπητικοῦ ἐλέγχου ἐπάνω στίς ἐντάσεις τῶν ὀρμῶν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἐνταση π.χ. ἀνάμεσα στίς δύο βασικές ὀρμές, πού συνιστοῦν τήν ὑποδομή τῆς ζωῆς, δηλ. στήν ὀρμή τοῦ ἔρωτα καί στήν ὀρμή τῆς ἐπιθετικότητας, ὅπως τήν εἶδεν ὁ Φρόυντ στό ἔργο του κυρίως «*Πέρα ἀπό τήν ἀρχή τῆς ἡδονῆς*», ἔχει τήν ἀρχή της σέ κοινή πηγή. Οἱ ὀρμές αὐτές φαίνονται νά εἶναι καί οἱ δύο μαζί μέσα στήν δυαδική τους διελκυστίνδα οἱ ἀκραῖες ἀπολήξεις τῆς ὀρμῆς τοῦ θανάτου. Οἱ δύο αὐτές ἀρχέγονες ὀργανικές δυνάμεις, ἡ ὀρμή τοῦ ἔρωτα καί ἡ ὀρμή τῆς καταστροφῆς, συσμίγονται κατά ἐναλλασσόμενες ἀναλογίες καί τό κρᾶμα τους δρᾶ πάντοτε παραγωγικά.

Ἡ ἐφαρμογή τῆς δυαδικῆς αὐτῆς θεωρίας τῶν ὀρμῶν τοῦ ἀτόμου —μέσα στό εὐρύτερο φάσμα τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων μέ κοινωνιολογικές καί φιλοσοφικές ἐπιδιώξεις— ὀδήγησε τόν Μαρκοῦζε (*Ἐρωτας καί πολιτισμός* 1957) στό νά χαρακτηρίσει τήν ὀρμή τοῦ θανάτου ὡς «ἐκφραση τῆς αἰώνιας πάλης ἐνάντια στό πάθος καί τήν καταπίεση». Ἡ ἐνταση ἀνάμεσα στίς δύο αὐτές ὀρμές λύνεται ἢ ὑπερκεράννεται μόνο μέ τόν θάνατο ἢ μέ τήν ἀρχή τῆς ἀποδοτικῆς δημιουργίας. Ἔτσι ἐρμηνεύεται ἡ θεωρητική καί ἡ ρεαλιστική τάση πρός αὐτοκαταστροφή τοῦ ἀτόμου ἢ τοῦ παραδεδομένου πολιτισμοῦ ὡς μιᾶ ἀναπόφευκτη φάση τῆς λογοκρατίας μέσα στόν κόσμο.

Τούτη ή έκδοχή βέβαια ανήκει περισσότερο στην περιοχή τής Ψυχανάλυσης και τής Κοινωνιολογίας και λιγώτερο στο χώρο του θρησκευτικού βιώματος. Ο Χάιντεγγερ αντίθετα πιστεύει περί τό τέλος τής ζωής του —καίτοι άρχισε τήν πνευματική του ζωή ως καθολικός θεολόγος έντρυφώντας στον Αύγουστινο, τόν Θωμά Άκουϊνάτο και τόν Τζών Σκώτ—, ότι ή Τεχνολογία, όπως εξελίσσεται στον αιώνα μας, ξέφυγε από τίς ρυθμιστικές δυνατότητες του ανθρώπου και αναπτύσσεται βάσει λειτουργικών διαδικασιών, οί όποιες δέν προσδιορίζονται πλέον από τήν βούληση του ανθρώπου. Οποιαδήποτε λοιπόν έκδήλωση καλής θέλησης για έπικοινωνία και συνεννόηση είναι καταδικασμένη σε άποτυχία.

Η Τεχνολογία, λέγει ο Χάιντεγγερ, έχει ξεφύγει όριστικά από τήν λειτουργική περιοχή του έργαλείου ή μάλλον δέν έχει καμιά σχέση πλέον μέ τά έργαλεία, τά όποια ως τέτοια αύξαιναν τίς δεξιολογικές επιδόσεις του ανθρώπινου χεριού. Στην ουσία τής Τεχνικής αποκαλύπτεται όχι ή δύναμη του ανθρώπου, αλλά ο «έξανθρωπισμός» τής φύσης. Δηλ. ή Τεχνική ζητεί από τήν φύση τήν παράδοση και τήν ολοκληρωτική ύποταγή της, έτσι όπως τό άγρίμι πιάνεται στο δόκανο του κυνηγού και μετέπειτα έξημερώνεται. Αυτή ή «έξημέρωση» τής φύσης όμως σημαίνει, ότι ή φύση, όταν στερηθεί τά μυστικά της από τήν άσβεστη δίψα του homo inventor, του έφευρέτη, του Τεχνικού, θά πάψει νά έχει τήν δύναμη συμβόλου μιās θεϊκής τάξης, ενός κόσμου θεοτήτων. Στην ουσία της, λοιπόν, ή Τεχνική είναι ένα άδυσώπητο ξεσκέπασμα και ξεγύμνωμα τής φύσης, ή όποια έτσι γίνεται προσιτή και προσοδοφόρα στον άνθρωπο. Κάτω από τήν προοπτική αυτή έπομένως μέ τό δίκιο του ο Χάιντεγγερ δέν μπορεί νά είναι καθόλου αισιόδοξος για τό μέλλον τής Ανθρωπότητας.

Έτσι δικαιολογεί και τήν στροφή του προς τόν Έθνικοσοσιαλισμό άμέσως μέ τό ξεσπασμά του στα 1933: «Ό,τι σήμερα προσφέρεται γύρω μας ως φιλοσοφία του Έθνικοσοσιαλισμού, αλλά δέν έχει τήν παραμικρή σχέση μέ τήν έσωτερική αλήθεια και τό μεγαλείο αυτής τής κίνησης (μέ τήν κίνηση τής διαπλανητικά προσδιορισμένης Τεχνολογίας και μέ τόν σύγχρονον άνθρωπο), αυτό ρίχνει τίς άγκιστρίες του στα θολά νερά των 'άξιων' και των 'όλοτήτων'». Ποιά ήταν ή «έσωτερική αλήθεια» και ποιό τό «μεγαλείο» του Ναζισμού, ο φιλόσοφος δέν μπόρεσε νά τό εξηγήσει στην μετά τόν θάνατό του δημοσιευθείσα συνέντευξή του. Αντίθετα βλέπει ο άναγνώστης στην συνέντευξη εκείνη τήν αγωνιώδη προσπάθεια του Χάιντεγγερ νά δικαιολογήσει «φιλοσοφικά» τό πέσιμό του στα δίχτυα του Ναζισμού. Έβαλε, λέγει, τήν παρένθεση στο άπόσπασμα πού παραθέσαμε προ-όλίγου, για πρώτη φορά όχι στα 1953, όταν δημοσίευσε σέ βιβλίο τίς παραδόσεις του 1935, αλλά τό είχε από τήν αρχή στα χειρόγραφα των παραδόσεών του, μόνο πού δέν τό διάβασε, διότι ήταν πεπεισμένος για τήν άγχίνοια των καλών του άκροατών! «Οί βλάκες, οί χαφιέδες και οί κουσκούρηδες καταλάβαιναν άλλοιώς — τό ήθελαν άλλωστε». Στα πολιτικά συστήματα του τεχνολογικού κόσμου ο Χάιντεγγερ έκτός από τόν Ναζισμό έντάσσει τόν Κομμουνισμό και τόν Άμερικανισμό. Άλλά ή ιστορία τής σύγχρονης Τεχνολογίας τόν έπεισε —30 χρόνια μετέπειτα—, ότι τό «μεγαλείο» τής Τεχνικής δέν μπορεί νά υπερεκτιμᾶται! Ο Χάιντεγγερ δέν βλέπει κανένα πολιτικό σύστημα ικανό νά διαφεντέψει πιά τήν Τεχνολογία, όπως αυτή έκρηκτικά γιγαντεύεται μετά τήν θεομηνία του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου. «Μόνον ένας Θεός μπορεί άκόμη νά μας σώσει», λέγει μέ επιδεικτική θεοσέβεια.

Όστόσο ούτε για τήν πίστη του στο «μεγαλείο και τήν λαμπρότητα αυτού του

ξεκινήματος», όπως είχε χαρακτηρίσει τον Έθνικοσοσιαλισμό, ούτε για την συμπεριφορά του απέναντι στο δάσκαλό του και προκάτοχό του στην έδρα, Έντμουντ Χούσσερλ, Ιουδαίο φιλόσοφο και εισηγητή της Φαινομενολογίας, ούτε για τις σχέσεις του με τον Γιάσπερς, ο οποίος καθιέρωσε την θεωρία της Έπικοινωνίας ως μέθοδο ανάγνωσης και ανανέωσης της εν γένει Φιλοσοφίας, ούτε τέλος για τον σκοπό της συνέντευξής του εκείνης φαίνεται να μιλάει ξεκάθαρα ο Χάιντεγγερ.

Αλλά είναι εξίσου περίεργη και η σιωπή του Γιάσπερς για την περίπτωση Χάιντεγγερ. Το 1978 όμως ο έκδοτικός οίκος Πίπερ στο Μόναχο έθεσε σε κυκλοφορία την «Φιλοσοφική αυτοβιογραφία» του Κάρλ Γιάσπερς σε νέα, αυτοτελή έκδοση, που την επιμελήθηκε ο Χάνς Ζάνερ, ο τελευταίος βοηθός του Γιάσπερς στο πανεπιστήμιο της Βασιλείας, ο οποίος σήμερα είναι επιμελητής στις εκδόσεις των καταλοίπων του Γιάσπερς. Το ξεχωριστό στην έκδοση αυτή είναι το δέκατο κεφάλαιο (σελ. 92-111), που αφορά στις σχέσεις του φιλοσόφου της Έπικοινωνίας με τον Χάιντεγγερ, το οποίο σύμφωνα με επιθυμία του Γιάσπερς, μπορούσε και έπρεπε να δημοσιευθεί μετά τον θάνατό του Χάιντεγγερ.

Έτσι έχουμε σήμερα δύο κείμενα, των οποίων την δημοσίευση δεν θέλησαν οι συγγραφείς τους, έφ'όσον ζούσε ο Χάιντεγγερ: την συνέντευξη του Χάιντεγγερ στον Σπήγκελ και στην «Φιλοσοφική Αυτοβιογραφία» του Γιάσπερς το κεφάλαιο για τον Χάιντεγγερ². Αυτό μέχρις εδώ. Αλλά γιατί δεν δημοσίευσε την γνώμη του για τον Χάιντεγγερ ο Γιάσπερς, όταν ο ίδιος ζούσε; Ας δούμε πρώτα τί λέγει ο Χάιντεγγερ στην συνέντευξή του για τις σχέσεις του με τον Γιάσπερς:

Ο συντάκτης του περιοδικού *Der Spiegel* ερωτάει: «Με τον Γιάσπερς ήσαστε για πολλά χρόνια φίλοι. Μετά το 1933 η σχέση αυτή άρχισε να θολώνει. Η φήμη λέγει, ότι το θόλωμα αυτό σχετίζεται με το ότι ο Γιάσπερς είχε σύζυγο έβραία. Θά θέλατε να πείτε κάτι επάνω σ' αυτά;».

Χάιντεγγερ: «Από το 1919 ήμουνα φίλος με τον Γιάσπερς· κατά το θερινό εξάμηνο του 1933 επισκέφθηκα αυτόν και την γυναίκα του στην Χαϊδελβέργη. Ο Κάρλ Γιάσπερς μου έστειλε όλα τα δημοσιεύματά του μεταξύ 1934 και 1938 'μέ εγκάρδιους χαιρετισμούς'. Και τώρα ο Γιάσπερς: «Πρέπει να όφειλω ευχαριστίες στον Χάιντεγγερ για τις συχνές επισκέψεις του σέ μ'ας, στην Χαϊδελβέργη, πράγμα που συντέλεσε, ώστε να εξελιχθεί μεταξύ μας για πολλά χρόνια μιά ζωντανή σχέση. Παρόλα αυτά η σχέση εκείνη ήταν παράξενα κλειστή. Δεν συνιστούσα τον Χάιντεγγερ στους φίλους μου, εκτός μόνο σ' όσους τυχαία έρχόνταν στο σπίτι μου· κι εκείνος δεν με συνιστούσε στους δικούς του. Κι οί δύο μας συμπεριφερόμαστε έτσι χωρίς πρόθεση. Κι όμως αυτό ήταν δείγμα μιάς έλλειψης, ώσάν δηλ. να μή θέλαμε άμοιβαία να μπάσουμε τον άλλο στο δικό μας ούσιαστικό κόσμο!»

Με παιδική άφέλεια και άθωότητα διηγείται στη συνέχεια ο Γιάσπερς, πόσο τον ένθουσίαζε ο διάλογος με τον Χάιντεγγερ, έστω κι αν διαπιστωνόταν κάθε μέρα ή όλοένα και περισσότερο διευρυνόμενη απόσταση των δύο στοχαστών φίλων. «Ήταν όλοφάνερη η κοινή μας αντίθεση έναντια στην παραδοσιακή καθηγητική φιλοσοφία. Ήταν σκοτεινό κι όμως στο βάθος του κινιόταν η άκαθόριστη βεβαιότητα, ότι στά πλαίσια της καθεδρικής φιλοσοφίας, στην όποιαν και οί δύο μας θεληματικά μπήκαμε να διδάξουμε και να δράσουμε, ήταν αναγκαίο κάτι σαν μιά έπιστροφή. Μια ανανέωση όχι της φιλοσοφίας, που υπήρχε τότε στά πανεπιστήμια, την αίσθα-

νόμαστε και οι δύο μας ως καθήκον. Κοινός ήταν και ο συγκλονισμός μας από τον Κιερκεγκώρ». Όμως η άδικη κριτική, που επιχείρησε ο Χάιντεγγερ για το περίφημο βιβλίο του Γιάσπερς «*Ψυχολογία των κοσμοαντιλήψεων*», έπεισε τον φιλόσοφο της Έπικοινωνίας, ότι έπρεπε να οδεύσει τον δικό του δρόμο, ένα δρόμο έξω από κάθε είδος πειθαγωγημένης εργασίας για την φιλοσοφική σκέψη, όπως τον είχαν χαράξει ο Λάσκ και ο Ρίκερτ κι όπως τον περπατούσε τώρα ο Χάιντεγγερ. Ο Γιάσπερς ζητούσε τον δικό του δρόμο με βάση την παράδοση. Άλλά ο Χάιντεγγερ έδειξε σε πολλές ευκαιρίες την διάθεσή του να κηδεμονέψει την σκέψη του Γιάσπερς. Όχι μόνον οι υποδείξεις του στην άδημοσίευτη για πολλά χρόνια κριτική του επάνω στην «*Ψυχολογία των κοσμοαντιλήψεων*», αλλά και η αξίωση για πειθαγωγημένη σκέψη και έκφραση κατά χάιντεγγεριανό τρόπο, η αναστροφή του με την φιλοσοφική παράδοση του χριστιανικού Καθολικισμού, η περιφρόνησή του προς τον Σέλλινγκ, όλα ταυτα κι άλλα παρόμοια ήταν αιτίες σοβαρές για μία σοβαρή ρήξη μεταξύ τους. «Ο Χάιντεγγερ ήθελε να με καθοδηγήσει, δέν ανεχόταν την έλευθερία του δρόμου μου». Όμως ένα έπεισόδιο άρκεσε να δείξει ότι η φιλία των δύο άνδρων δέν ήταν ένθουσιαστική, καθαρή και ανεπιφύλακτη: Ο Γιάσπερς δημοσίευσε στα 1923 τό βιβλιαράκι του «*Η ιδέα του πανεπιστημίου*». Σε λίγο έμαθε από τό Φράιμπουργκ, ότι ο Χάιντεγγερ τό είχε χαρακτηρίσει «ως τό πιο άσήμαντο ανάμεσα σ' όλες τις άλλες άσημαντότητες». Κι όμως, όταν βρέθηκε πάλι κοντά στον Γιάσπερς, διέψευσε την πληροφορία. Ο Χάιντεγγερ έδειξε μόνον άργότερα πόσο είχε πειραχθεί από τό έπεισόδιο: «Ο Γιάσπερς κι εγώ δέν μπορούμε να είμαστε σύντροφοι». Πράγματι θόλωσε η διάθεσή τους. Ο Γιάσπερς από τό 1933, χρονιά προσχώρησης του Χάιντεγγερ στον Ναζισμό, δέν ξαναμίλησε ούτε ανακοίνωσε ποτέ τίποτε από όσα σκεπτόταν για τον Χάιντεγγερ. Άκόμη και η θριαμβευτική κυκλοφόρηση του βιβλίου «*Είναι και Χρόνος*» δέν άγγιξε τον Γιάσπερς, πράγμα τό όποιον έπρεπε να έχει απογοητέψει τον Χάιντεγγερ³. Πραγματικά ποτέ δέν έδειξε ένδιαφέρον — έστω και από ευγένεια — για τά δημοσιεύματα του Γιάσπερς. Έδειχνε σαν να ήξερε εκ των προτέρων, τί έχει γράψει ο Γιάσπερς.

Την ίδια αντιφατικότητα έδειξε ο Χάιντεγγερ και απέναντι σ' άλλους διανοούμενους. Ένω π.χ. μιλούσε με περιφρόνηση για τον Ρίκερτ ή τον Χοϋσσερλ, αφιέρωνε στον πρώτο τό πρώτο βιβλίο του και στον δεύτερο τό δεύτερό του. Τόν Μάη του 1933 πήγε στην Χαϊδελβέργη ο Χάιντεγγερ ως πρόεδρος του πανεπιστημίου Φράιμπουργκ για μία διάλεξη. Έκει προσφωνήθηκε από τον πρόεδρο των φοιτητών ως «σύντροφος Χάιντεγγερ». Η διάλεξη ήταν ένα πρόγραμμα για την αναδιοργάνωση των πανεπιστημίων επάνω στις βάσεις του Ναζισμού. Ο Χάιντεγγερ είχε ζητήσει τη ριζική άλλαγή της πνευματικής δομής. Έπειδή δέ οι τότε υπηρετούντες καθηγητές ήταν άκατάλληλοι για την άλλαγή αυτή, έπρεπε να προετοιμασθεί για τον σκοπό αυτό μία νέα γενιά ύφηγητών και καθηγητών της Φιλοσοφίας, οι όποιοι μέσα σε δέκα χρόνια θα επιτύχαιναν την μεταβολή. Έδειξε όργη για πολλές έκδηλώσεις της πανεπιστημιακής ζωής και για τους ύψηλους μισθούς», διηγείται ο Γιάσπερς. Για τις θέσεις του αυτές τον καταχειροκρότησαν με φρενίτιδα οι φοιτητές και πολύ λίγοι καθηγητές. Από τότε ο Γιάσπερς έγινε πολύ κλειστός στις συνομιλίες του με τον Χάιντεγγερ. Του παρατήρησε μόνο κάποτε, ότι άφειλε να είναι πολύ διακριτικός για τό πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης και για την ένδοξη παράδοσή του. Έκεινος δέν άποκρίθηκε τίποτε. Έθιξε στην συνέχεια ο Γιάσπερς τό θέμα των Ίου-

δαίων, καθώς και τις έγκληματικές διαθέσεις τών Σοφών τής Σιών (Κοίτα έλλ. μετάφραση του «Πρωτοκόλλου», Ἀθήνα 1974 μέ είσαγωγή του Φ.Ν. Φωτιάδη). Ὁ Χάιντεγγερ ἀπάντησε: «Υπάρχει ὡστόσο ἕνας επικίνδυνος διεθνής σύνδεσμος Ἰουδαίων». Ὅμοια ἐκδηλώθηκε μέ λύσσα ἀργότερα στό τραπέζι ἐναντίον τών πληθωρικῶν καθηγητῶν Φιλοσοφίας στά γερμανικά πανεπιστήμια. «Σ' ὅλη τήν Γερμανία ἔπρεπε νά κρατηθοῦν δύο ἢ τρεῖς». Καί ὁ Γιάσπερς: «Ποιοί λοιπόν;» — Καμιά ἀπόκριση! Γιάσπερς: »Πῶς μπορεῖ ἕνας τόσον ἀπαίδευτος ἄνθρωπος, ὅπως εἶναι ὁ Χίτλερ, νά κυβερνήσει τήν Γερμανία;» — Καί ὁ Χάιντεγγερ: «Ἡ μόρφωση εἶναι ἐντελῶς ἄσχετη. Κοιτάξτε μόνο τά θαυματουργά χέρια του!» Ἀπό κείνη τήν ἡμέρα ἔπαψε ὁ Χάιντεγγερ νά ἐπισκέπτεται τόν Γιάσπερς. Ἀκόμη καί γιά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ φιλοσόφου τής Ἐπικοινωνίας ἀπό τήν ἔδρα, πού ἐκεῖνος λάμπρυνε, στά 1937, ὁ Χάιντεγγερ δέν βρῆκε κανένα λόγο οὔτε φιλικό πρὸς τόν ἴδιο τόν Γιάσπερς. Κάποτε μόνο, τό 1935, ἀνάφερε στήν παράδοσή του κάτι γιά τόν «φίλο του Γιάσπερς».

Ὁ Χάιντεγγερ εἶχε ἀποκρῦψει ἀπό τόν Γιάσπερς μέ περισσήν ἐπιμέλεια τίς προχωρημένες ναζιστικές του θέσεις. Τώρα πού ὁ Χάιντεγγερ βρισκόταν στόν θρίαμβο τής ιδεολογίας του, ὁ Γιάσπερς δέν ἀποφάσιζε νά τοῦ πεῖ τίποτε, πῶς τάχα δηλαδή δέν βρισκόταν σέ σωστό δρόμο ὡς φιλόσοφος καί ὡς ἄνθρωπος καί τά παρόμοια. Ἦταν πολύ ἀργά γιά τέτοιου εἴδους ὑποδείξεις. «Αἰσθανόμουν καί ἐναντίον μου τήν ἀπειλή ἀπό τήν βία, στήν ὁποῖαν τώρα συνεργοῦσε καί ὁ Χάιντεγγερ, καί σκεπτόμουν, καθώς πολύ συχνά στή ζωή μου, τό *caute* τοῦ Σπινόζα». Οἱ δύο πρώην φίλοι καί σύν-τροφοί ιδώθηκαν γιά τελευταία φορά, λοιπόν, τόν Μάη τοῦ 1933. Ὁ Γιάσπερς, ὁ ὁποῖος ἔζησε κάτω ἀπό τήν ἀπειλή καί τή φρίκη τής βίας τοῦ Ναζισμοῦ, εἶδε στό πρόσωπο τοῦ Χάιντεγγερ τόν πνευματικό του ἐχθρό: «Μέ τήν δημόσια δράση του, ὡς ἐθνικοσοσιαλιστής, εἶχε γίνει ὁ πνευματικός μου ἐχθρός» γράφει ὁ Γιάσπερς. Μολονότι ὁμως ὁ Χάιντεγγερ δέν εἶχε βρεῖ καμιά λέξη γιά τόν διωγμένο ἀπό τήν ἔδρα του Γιάσπερς, ὁ φιλόσοφος τοῦ Λόγου καί τής Ἐπικοινωνίας ἔγραψε στίς Δυνάμεις Κατοχῆς τό 1945 εὐνοϊκό συστατικό γράμμα γιά τόν Χάιντεγγερ, ὥστε νά τοῦ ἀποδοθεῖ ξανά ἡ καθηγητική ἔδρα του. Ἐν τούτοις οἱ δύο ἄνδρες ἔμειναν ἀντίπαλοι ὄχι μόνο στόν χῶρο τής σκέψης, ἀλλά περισσότερο τής πράξης.

Ὁ ἕνας, ὁ «φιλόσοφος τής μέριμνας» καί ὁ «ποιμένας τοῦ ὄντος», ὁ Χάιντεγγερ, δέν βρῆκε ποτέ τήν ψυχή ν' ἀνταποκριθεῖ στήν ἐπί δύο δεκαετίες ἀκάμαντη ἐλπίδα τοῦ Γιάσπερς: νά ὁμολογήσει δημόσια τήν πολιτική του πλάνη καί νά ἀποκηρύξει χωρίς ὄρους τόν φασισμό. Ἡ Ἰουδαία φιλόσοφος καί κοινωνιολόγος Ἄννα Ἄρεντ, μαθήτρια καί φίλη καί τῶν δύο φιλοσόφων, πού ἀπό δική της πρωτοβουλία εἶχε ἀναλάβει μάταια προσπάθεια συμφιλιώσεως τῶν δύο φιλοσόφων, διαβεβαίωσε τόν Γιάσπερς γιά τό ὀριστικό γκρέμισμα τής γέφυρας μεταξύ τους, πράγμα πού εἶχε καί ὁ Γιάσπερς πιστέψει καί γράψει πολλές φορές στό «Σημειωματάριό του γιά τόν Χάιντεγγερ».ἴ Ἡ ἀπογοήτευση τοῦ «φιλοσόφου τής Ἐπικοινωνίας», τοῦ «Παιδαγωγοῦ τῶν ὀρίων» καί τῶν μεθοριακῶν καταστάσεων, τοῦ Γιάσπερς, ἔγινε ἀποφασιστική: «Ὅλοι μας εἴμαστε ἀντιφατικοί. Στόν Χάιντεγγερ κατά τήν ἄποψή μου οἱ ἀντιφάσεις εἶναι τερατώδεις... Σ' αὐτόν ἐμφανίζονται μαζί βαθειές σκέψεις καί ἀλλόκοτη ἀκατανοησία..., ἀφοσίωση στά αἰώνια μεταφυσικά ἐρωτήματα καί καθολική ἐγωκεντρικότητα τοῦ συναισθήματος καί τής κρίσης», σημειώνει στό «Σημειωματάριο»

του, τό όποϊον κρατοῦσε σχεδόν ἀδιάκοπα γιά τόν Χάιντεγγερ από τό 1928 μέχρι τό 1964*. Τό σημειωματάριο τοῦτο ἐκδόθηκε από τόν οἶκο Πίπερ στό Μόναχο τό 1978 μέ εἰσαγωγή, σχόλια καί ἐπιμέλεια τοῦ Δρ. Χάνς Ζάνερ καί ἀποτελεῖ μνημεῖο, μέσα στό όποῖο συναντιοῦνται στενά, χωρίς προσωπίδες, οἱ δύο μεγάλοι τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ὑπαρξῆς. Γιατί ἡ ἐπί δεκατρία χρόνια (1920-1933) συντροφιά τους ἀποδείχθηκε ὅτι στηριζόταν ἐπάνω σέ μιάν ἀμοιβαία παρεξήγηση: Τά θέματα τῆς φιλοσοφίας τους ἦταν κοινά, ὄχι ὁμως καί ὁ στοχασμός τους, ὄχι καί οἱ δομές τῆς ὑπαρξῆς τους, ὄχι καί τό ἦθος τους, πού στόν ἄνθρωπο εἶναι «δαίμων» κατά τόν Ἡράκλειτο. Καί αὐτό τό ἦθος δείχθηκε πρῶτα στήν πολιτική τοποθέτησή τους, ἀλλά πῶς πολύ μέσα στά συγγράμματά τους. Ὁ Γιάσπερς γράφει βιβλίο γιά τόν Νίτσε στά 1936, γιά νά προστατέψει τήν νεολαία τῆς Γερμανίας ἀπό τίς ὀλέθριες ναζιστικές παρερμηνεῖες τοῦ Νίτσε. Ὁ Χάιντεγγερ μιλάει ὡς πρῦτανις τό 1934 γιά τό «μεγαλεῖο καί τήν λαμπρότητα αὐτοῦ τοῦ ξεκινήματος», μόλις τέσσερες μῆνες μετά τήν ἄνοδο τοῦ Χίτλερ στήν καγκελαρία! — Ὁ προτεστάντης καί κοσμοπολίτης Γιάσπερς λευτερώνει τούς στοχασμούς τοῦ Κάντ ἀπό τίς τρομερές παρεξηγήσεις καί παραποιήσεις, πού εἶχαν κάμει πολλοί νεοκαντιανοί, ἀναδειχθεῖς ὁ ἴδιος ἕνας Κάντ *redivivus!* Ἀντίθετα ὁ Χάιντεγγερ, ἐνῶ ἐρμηνεύει Κάντ, φθάνει στήν ἀναίρεση τοῦ θείου καί στήν ἀποθεωτική ἐξύμνηση τοῦ γερμανισμοῦ.

Ὁ Γιάσπερς θεμελιώνει τήν φιλοσοφία τῆς Ἐπικοινωνίας ὡς *Philosophia regeneris* (: φιλοσοφία ἀέναη), καί εἶναι ὁ πρῶτος πού ἐπιχειρεῖ μιὰ οἰκουμενική Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας καί Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἐπάνω στίς ὀδηγητικές γραμμές τῆς «Φαινομενολογίας τοῦ πνεύματος» τοῦ Ἐγέλου. Ὁ Χάιντεγγερ πιστεύει ὅτι μέ τόν ἴδιον ἐξαντλήθηκαν οἱ δυνατότητες τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ στόν χῶρο τῆς Μεταφυσικῆς, καί κλείνοντας τά γραπτά του ἀναθέτει τίς ἐλπίδες του γιά τήν σωτηρία τοῦ κόσμου —μπροστά στό ἀδιέξοδο τῆς Τεχνολογίας— στήν θαυματουργία τῆς Κυβερνητικῆς.

Ὁ Γιάσπερς *αἰσιοδοξεῖ* γιά τό μέλλον τῆς Ἀνθρωπότητας καί γιά τό ξεπέρασμα τῶν ὀριακῶν καταστάσεων βλέπει τόν σωτηριώδη ρόλο τῆς Λογικῆς καί τῆς Ἀγάπης. Εἶναι ἀλήθεια ἄπειρες οἱ τεράστιες διαφορές τῶν δύο τούτων φιλοσόφων τοῦ ὑπαρξισμοῦ. Ἀκόμη διαφορά παρουσιάζουν καί στήν ἄρνησή τους νά ὀνομάζονται «φιλόσοφοι τῆς Ὑπάρξεως», ὑπαρξιστές. Ὁ Χάιντεγγερ, τοῦ ὁποῖου τό ἀνά τόν κόσμο περίφημο ἔργο «*Εἶναι καί Χρόνος*» πάλλεται ἀπό τίς δονητικές ἐρευνες τοῦ ἀδύτου τῆς «ὑπαρξῆς», θέλει νά ὀνομάζεται «θεμελιακός ὄντολόγος», αὐτός ἕνας ἀρχικά καθολικός θεολόγος, τοῦ ὁποῖου τά φιλοσοφικά ἔργα ἐπηρέασαν ἀποφασιστικά τήν σκέψη τοῦ σύγχρονου καθολικισμοῦ, μιὰ καί στηρίζονται στόν Ἀριστοτέλη, τήν μεσαιωνική χριστιανική φιλοσοφία καί κυρίως στόν Θωμᾶ Ἀκουῖνᾶτο! Ὅμως ἐλάχιστοι θεολόγοι ὑποπεύθηκαν —παρά τήν μυστικιστική καί ποιητική γοητεία τοῦ προβληματικοῦ λόγου του— τήν ἀπουσία ἀπό τήν σκέψη τοῦ Χάιντεγγερ τῆς πίστης στήν πανανθρώπινη ἐπικοινωνία, στόν κόσμο καί στόν Θεό. Ἀντίθετα ὁ Γιάσπερς ἐνισχύει τήν πίστη στόν συνάνθρωπο, στόν κόσμο καί στήν ἄρρητη κι ἄγνωστη θεϊότητα τῆς Ὑπέρβασης. Ὁ Χάιντεγγερ καταδολιεύεται τήν Ποίηση (Χαίλντερλιν, Ρίλκε, Τράκλ κ.ἄ.) καί μεταφέρει τίς ἐκκαλύψεις τῆς ποιητικῆς ἔμπνευσης στους μαιάνδρους τῆς γλωσσικῆς ἀνάλυσης καί δημαγωγίας⁵. — Ὁ Γιάσπερς ἀναλύει φαινομενολογικά τήν ζωή καί τό ἔργο τῶν πρωτοπόρων καλλιτεχνῶν, γιά νά

δειξει, πῶς ὁ λόγος καί τό ἔργο ἀναβρῦζουν ἀπό τά βάθη τῆς ὑπαρξης τοῦ δημιουργοῦ. Ὁ Χάιντεγγερ ἐρμηνεύει Ἡράκλειτο καί περνάει μέ «ἠρακλείτεια» ἐπιχειρήματα στους ἀντίμαχους τῆς Μεταφυσικῆς, τῆς Θεολογίας καί τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ. — Ὁ Γιάσπερς ἀνανεώνει τήν ἀγάπη καί τόν ἀνθρωπισμό ταυτίζοντας τήν ἀγάπη μέ τόν Λόγο, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ καθολική δύναμη, πού ἐνώνει καί κρατάει σέ ἰσοπεδωτική ἀμάχη ὅλους τοὺς τρόπους τοῦ Περιέχοντος, ὅλα τά στοιχεῖα τοῦ κόσμου καί τῆς ζωῆς. Ὁ Χάιντεγγερ εἶναι βασικά ἓνας homo unius libri, τοῦ «*Εἶναι καί Χρόνος*», ἀφοῦ, ὅπως καί ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ὅλα ὅσα ἔγραψε μετά τό 1927 εἶναι σχόλια ἐπάνω σέ ἓνα, σέ τοῦτο τό ἓνα καί μοναδικό βιβλίο του. Οἱ ὀρίζοντες τῶν γνώσεών του καί ἡ κλίμακα τῶν διαφερόντων του περιορίζονται στόν χῶρο τῆς Ὄντολογίας καί τοῦ Ψυχολογισμοῦ, δηλ. τῆς μυστικιστικῆς λογοκρατίας. Παρόλα αὐτά εἶναι ἀνυπολόγιστη ἡ ἐπίδραση, πού ἄσκησε καί ἀσκεῖ ἡ αἰνιγματική καί ἀντιφατική σκέψη τοῦ Χάιντεγγερ σέ πολλούς χώρους τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας. Θά πρέπει μόνον νά παρατηρηθεῖ, ὅτι ἐκεῖνοι πού εὐκολα ἐπηρεάζονται καί θαυμάζουν τόν Χάιντεγγερ, δέν εἶναι ἀπό τοὺς εἰλικρινέστερους προμάχους τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, τῆς Δημοκρατίας καί τῆς Εἰρήνης! Ὁ Γιάσπερς χωρίς νά παραπαίει στά σκοτάδια ἢ στό ἡμίφως τῶν λεκτικῶν ἀμφισημιῶν ἢ νεολογισμῶν, μέ μιά κομψή, θερμή, τίμια, σοβαρή, λαγαρή καί φωτεινή γλῶσσα ἀγκαλιάζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, γιατί τοὺς θεωρεῖ ὅλους ἰκανούς νά φιλοσοφοῦν· ἐμψυχώνει τόν καθένα νά στρέφει ἐρευνητικούς τοὺς φακούς τῶν ζητήσεών του πρὸς τήν δική του ἐσωτερικότητα, ὅπως ἔδειξαν τόν δρόμο ὀνομαστοί καί τίμιοι στοχαστές: ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτωνας, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πλωτῖνος, ὁ Αὐγουστῖνος, ὁ Κουζᾶνος, ὁ Καρτέσιος, ὁ Κάντ, ὁ Ἐγκελος καί ὁ Μάξ Βέμπερ. Ἡ θεολογική του κατάρτιση καί τό ἀπέραντο φάσμα τῶν ἐπιστημονικῶν του διαφερόντων τόν ἀνέδειξαν μέχρι τώρα μοναδικό homo univērsalis τοῦ αἰῶνα μας. Δέν εἶναι μόνον ἡ ἐντιμότητά του ὡς γερμανοῦ πολίτη, ὁ ὁποῖος μετά τόν πόλεμο ὡς μοναδικός στοχαστής ἔθεσε σέ διεθνή συζήτηση τό «*Πρόβλημα τῆς Γερμανικῆς ἐνοχῆς*», ἀλλά ὅταν οἱ Ἀμερικανοί εὐνόησαν τόν διορισμό ὡς καγκελαρίου ἑνός πρώην ναζιστή, τοῦ Κόνραντ Ἀντενάουερ, ὁ Γιάσπερς αὐτοεξορίσθηκε· ἐπέστρεψε στόν καγκελάριο τό γερμανικό του διαβατήριο καί πολιτογραφήθηκε στήν Βασιλεία, γιά νά πεθάνει ὡς Ἐλβετός ὑπήκοος! Τό ἀδυσώπητο ἐρώτημά του «*Πρὸς τά ποῦ ὀδεύει ἡ Ὄμοσπονδιακή Δημοκρατία τῆς Γερμανίας*», πού τό ἔθεσε τό 1966 μέ τό περίφημο ὀμότιτλο βιβλίο του, ἐξακολουθεῖ ἔκτοτε νά ἀνανεώνεται στά χεῖλη πολλῶν, ὅταν βλέπουν στήν μεταπολεμική Γερμανία κινήματα ἐπιτηδευμένης καί καθαρά ἐκούσιας λήθης τοῦ πολέμου, καθῶς καί νεοναζιστικά καμῶματα. Ἀπέναντι σ' αὐτήν τήν ἐντιμότητα τοῦ πολίτη καί στοχαστή Γιάσπερς ὀρθώνεται ἐξοργιστική ἢ πεισματώδης ἐμμονή τοῦ Χάιντεγγερ στό παρελθόν του καί στίς ναζιστικές του διδασκαλίες⁶. Τό εἶδαμε καθαρά στήν συνέντευξή του πρὸς τόν Σπῆγκελ, τήν ὀποία παρεχώρησεν ὁ σουαβός ἐρημίτης τό 1966 μέ τόν ὀρο νά δημοσιευθεῖ μετά τόν θάνατό του! Ὁ Ε.Π. Παπανοῦτσος μᾶς θύμισε τήν Κυριακή τίς 12-11-79 στό «*Βῆμα*» βασικά σημεῖα τῆς συνέντευξης ἐκείνης, τά ὀποῖα θεμελιώνουν τήν ἄποψη, ὅτι ὁ Χάιντεγγερ ὑπῆρξε «*θῦμα τῆς ἰδεοληψίας*» του. Ὄστόσο γιά ὀσους ξέρουν πράγματα καί πρόσωπα, ἡ συνέντευξη ἐκείνη ἀπέδειξε τόν διάσημο φιλόσοφο γιά μιά ἀκόμη φορά διαστρεβλωτή τῆς ἀλήθειας καί τῆς ἰστορίας. Ἐδῶ χρειάζεται ἴσως νά ἐπαναληφθεῖ ἡ πολύ σημαντική βιβλιογραφική

πληροφορία, πού παραπάνω δόθηκε ευκαιριακά: "Ότι τό 1977 —λίγους μήνες μετά τόν θάνατο τοῦ Χάιντεγγερ— ὁ ἐκδοτικός οἶκος τοῦ Μονάχου Πίπερ ἔβαζε σέ κυκλοφορία σέ β' ἐκδοση τό ἔργο τοῦ Γιάσπερς «Φιλοσοφική Αὐτοβιογραφία», στό ὁποῖο γιά πρώτη φορά καί σύμφωνα μέ ἐπιθυμία τοῦ Γιάσπερς δημοσιεύθηκε ὡς δέκατο κεφάλαιο ἓνα μέρος πού ἀφοροῦσε στόν Χάιντεγγερ. Καί πάλι ἡ μεγαλοψυχία τοῦ Γιάσπερς δέν παρέδωσε τόν «φιλόσοφο τοῦ ὄντος» στῆς γλώσσα τῆς καταλαλιές. Ὅμως μιά σύγκριση τῶν δύο κειμένων, τῆς συνέντευξης τοῦ Χάιντεγγερ στόν Σπῆγκελ καί τοῦ αὐτοβιογραφικοῦ κειμένου τοῦ Γιάσπερς γιά τόν Χάιντεγγερ, δείχνουν πόσον ἀδύνατος κοινωνικά καί ἠθικά ἦταν ὁ χαρακτήρας τοῦ «φιλοσόφου τῆς μέριμνας», πόσο πολύ ἔλειπε ἀπό τήν ψυχὴ τοῦ «φιλοσόφου τοῦ μέλανος δρυμοῦ» ἡ ἀγάπη γιά τόν συνάνθρωπο καί ἡ ἐντιμότητα ἀπέναντι στήν ἀλήθεια τοῦ λόγου! Τό πόσο ἀληθὴ εἶναι ὅσα ὁ Γιάσπερς γράφει μέ παιδική ἀφέλεια ἐκεῖ γιά τόν Χάιντεγγερ τό δείχνει ὁ πρόλογος τοῦ Χάνς Ζάνερ στό βιβλίο τοῦ Γιάσπερς ἀπό τό «Σημειωματάριο γιά τόν Χάιντεγγερ».

Ὁ Ζάνερ δανεῖζεται γιά τήν σύνθεση τοῦ προλόγου του σ' αὐτό τό βιβλίο σχεδόν ὅλες τίς πληροφορίες του ἀπό τό 10. κεφάλαιο τῆς «φιλοσοφικῆς Αὐτοβιογραφίας» τοῦ Γιάσπερς. Εἶναι χρήσιμο νά τονισθεῖ ξανά ὅτι ὁ Ἑλβετός διδάκτορας τῆς Φιλοσοφίας Χάνς Ζάνερ ὑπῆρξεν ὁ βοηθός τῆς ἔδρας τοῦ Γιάσπερς στήν Βασιλεία, γείτονας τοῦ φιλοσόφου καί ὁ μαθητὴς πού τήν νύχτα ἐκείνη τοῦ θανάτου ἔκλεισε τά μάτια τοῦ Δασκάλου. (Σχετικές πληροφορίες δημοσίευσε ὁ Ζάνερ στόν ἀναμνηστικό τόμο γιά τόν Γιάσπερς, πού ἐπιμελήθηκε καί ἐξέδωσε μαζί μέ τόν ἐπιστήθιο φίλο τοῦ φιλοσόφου ξακουστόν ἐκδότη στό Μόναχο Κλάους Πίπερ μέ τόν τίτλο «Ἀναμνήσεις ἀπό τόν Κάρλ Γιάσπερς» στά 1974). «Μελέτη θανάτου» τιτλοφορεῖ ὁ Ζάνερ τήν μαρτυρία του, ὅπου περιγράφει μέ πλατωνική χάρη καί εὐγνωμοσύνη ἀπέναντι στή μοίρα του, γιατί τοῦ ἔλαχε νά κλείσει τά μάτια τοῦ Δασκάλου του, ὅπως ὁ Κρίτωνας τοῦ Σωκράτη. Ἐξίσου σημαντικά εἶναι καί τά ὅσα ὁ ἴδιος ὁ Γιάσπερς ἐμπιστευόταν γιά τόν Χάιντεγγερ στόν Ζάνερ κατά τίς καθημερινές τους συνομιλίες. Γιατί ἦταν ἀλήθεια ὅτι, ἦταν τόση ἡ λαχτάρα τοῦ Γιάσπερς γιά ἐπανασύνδεσή του μέ τόν Χάιντεγγερ, ὥστε ἓνα βῆμα μόνον ἐκ μέρους ἐκείνου θά ἦταν ἀρκετό. Ὡστόσο ἡ πληγωμένη ἀγάπη τοῦ Γιάσπερς γιά τόν Χάιντεγγερ καί ἡ ἐναγώνια προσμονή, νά λάβει ἀπό τόν παλιό του συνομιλητή καί φίλο ἔστω ἓνα ἀνθρώπινο μήνυμα, ἓνα γράμμα ἢ ἀκόμα καί νά μάθει μέσω τρίτου δύο καλά λόγια του —ὅπως ρομαντικά τήν παρουσίασαν μερικές ἐφημερίδες καί περιοδικά στήν Γερμανία τό 1978 μέ τήν ευκαιρία τῆς ἐκδοσης τοῦ «Σημειωματαρίου» τοῦ Γιάσπερς, δέν φαίνεται νά ἦταν ἀπαρηγόρητη ἢ χιμαιρική: Ὁ Γιάσπερς εἶχε πείσει τόν ἑαυτό του ἀπό παλιά, ὅτι δέν εἶχε τίποτε κοινό μέ τόν Χάιντεγγερ. Γι' αὐτό καί σχεδίαζε νά βάλει ὡς μόντο στό βιβλίο, πού θά ἔγραφε γιά τόν Χάιντεγγερ μέ βάση τό «Σημειωματάριο» πού κρατοῦσε, τά λόγια τοῦ Κικέρωνα ἀπό τό βιβλίο του *De oratore* (III, 9): «Συνηθίζουν νά μᾶς λογαριάζουν γιά φίλους, καί μιλοῦν γιά μᾶς οἱ ἄνθρωποι τόσο συχνά· ἀλλά χρειάζονται νά ἀσκοῦν μέ συγκρίσεις ἐπάνω σέ μᾶς τό κατά κάποιον τρόπο δικαστικό τους λειτούργημα. Κι ὅμως, πόσον ἀνόμοιοι εἴμαστε ἐμεῖς οἱ δύο μεταξύ μας!».

Δύο εὐγλωττα, λοιπόν, καί πολύ ἀποκαλυπτικά κείμενα γιά τόν βαθμό σοβαρότητας τῶν δύο μεγάλων Γερμανῶν φιλοσόφων τοῦ Ὑπαρξισμοῦ, πού ξεκίνησαν

γύρω στα 1920 ως φίλοι: ή συνέντευξη του Χάιντεγκερ στον Σπήγκελ και τό 10. Κεφάλαιο στην «Φιλοσοφική Αυτόβιογραφία» του Γιάσπερς, αλλά και ένα τρίτο κείμενο βαθιά αποκαλυπτικό, τό «Σημειωματάριο» γιά τόν Χάιντεγκερ» από τόν Γιάσπερς, έξηγοϋν στον φιλελεύθερο και άπροκατάληπτον άναγνώστη, γιατί οί δυό άνδρες δέν μπόρεσαν νά συμπορευθοϋν ή νά συν-κοινωνήσουν. Ή μεταθανάτια συνάντησή τους μέ τά κείμενα τοϋτα δικαίωσαν γιά μίαν άκομα φορά εκείνους, πού είχαν έπιφυλάξεις γιά τό «μεγαλειό» του Χάιντεγκερ. Από τούς πρώτους ήταν ό Γκέοργκ Λούκατς, πού είδε στην φιλοσοφία του Χάιντεγκερ τήν «καταστροφή του λόγου», ό δέ Θεόδωρος Άντόρνο, πού άρχιζε στα 1932 τήν φιλοσοφική του σταδιοδρομία μέ τόν Κίρκεγκωρ, χαρακτήριζε τήν σκέψη του Χάιντεγκερ ως «καθ' αυτό άργκό».

Κι όμως σήμερα σχεδόν σ' όλα τά πανεπιστήμια τής Δυτ. Γερμανίας διδάσκονται μέ ίερό πάθος οί σκέψεις και τά συγγράμματα του Χάιντεγκερ. Άντίθετα, όπου ή ανάγκη έπιβάλλει νά γίνει άναφορά στον Γιάσπερς, οί καθηγητές φιλοσοφίας δείχνουν έντονα τήν άποστροφή τους προς τόν «πάπα τής γερμανικής εϋθύνης», αποκλείοντάς τον από τόν κύκλο τών φιλοσόφων!

Ό Κάρλ Γιάσπερς γράφει στό «Σημειωματάριο» του γιά τόν Χάιντεγκερ μέ άφορμή τόν πρυτανικό λόγο του δεύτερου τόν Ίούνη του 1933 μπροστά στους φοιτητές και τούς καθηγητές, κάνοντας τήν άκόλουθη σύγκριση: «Όπως ό Χίτλερ είναι ή διατροφή του χαρισματικού ήγέτη, έτσι κι ό Χάιντεγκερ είναι ή διαστροφή του φιλοσόφου».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Έλληνική μετάφραση από τόν Έλευθέριο Πλατή στό περιοδικό «Εϋθύνη» (Μάρτιος 1977, τ. 66 και Άπρίλιος 1977, τ. 67).
2. Karl Jaspers, *Philosophische Autobiographie* (Erstmals mit dem Kapitel über Martin Heidegger), P. Piper - Verlag, München 1977. Ή πρώτη έκδοση τής Φιλοσοφικής αυτόβιογραφίας του Γιάσπερς έγινε τό 1957.
3. Ό Χρίστος Άξελός παρατηρεί: «Ένϋ ό Γιάσπερς άσκει μεγαλύτερη επίδραση από τό 1919-1933, τήν εποχή τής δημοκρατίας τής Βαϊμάρης, γίνεται γνωστός ό Heidegger, του οποίου *Τό είναι και ό χρόνος* δημοσιεύθηκε τό 1927 σε εϋρύτερους κύκλους στα χρόνια άνάμεσα στό 1933 και στό 1945, δηλαδή τήν εποχή του Γ' Ράιχ». Chr. Axelos, *Karl Jaspers*, Φιλοσοφία 13-14 (1983-84), σ. 405-427.
4. Karl Jaspers, *Notizen zu Martin Heidegger*, Hans Saner, R.Piper - Verlag, München, 1978, 342.
5. Ή άυστριακή καταγωγής λυρική ποιήτρια Ingeborg Bachmann (1926-1972), τής οποίας ή διδακτορική διατριβή είναι: «Ή κριτική άποδοχή τής ύπαρξιακής φιλοσοφίας του Μάρτιν Χάιντεγκερ», Βιέννη 1949, δε συγχώρησε ποτέ μέχρι τό τέλος της στό μεγάλο φιλόσοφο «τήν αποπλάνηση... μέσω τής γερμανικής γλώσσας προς τήν Ιρρασιοναλιστική σκέψη».
6. Victor Farias, *Χάιντεγκερ και Ναζισμός*, Έκδόσεις Verdier, Παρίσι 1988. Γερμανική μετάφραση από τόν Klaus Laermann. Πρόλογος από τό J. Habermas. Έκδόσεις Fischer 1988. Ό Χιλιανός καθηγητής στό Έλεύθερο Πανεπιστήμιο του Δυτ. Βερολίνου V. Farias άποδείχνει, ύστερα από ένδελεχείς έρευνες στα Άρχεία, ότι ό Heidegger διετέλεσε μέλος του κόμματος τών Έθνικοσοσιαλιστών του Χίτλερ από τήν άρχή μέχρι τό τέλος τής κυριαρχίας του Ναζισμού και ότι από τό άξίωμα του πρύτανι στο πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ παραιτήθηκε τό 1934 γιά ύποκειμενικούς λόγους, ήτοι επειδή δέ μπορούσε νά άνέχεται νά διαμορφώνουν τήν ιδεολογία του Γ' Ράιχ άνθρωποι, τούς οποίους εκείνος περιφρονούσε. Όστόσο ό Χάιντεγκερ δέν έπαυσε ποτέ νά συνεργάζεται μέ εκείνους γιά τήν ιδεολογική και μιλιταριστική προπαγάνδα μέσα στους κύκλους τών πανεπιστημίων.